

TABIAT MUHOFAZASI: QIZIL KITOBGA KIRITILGAN JONIVORLAR VA O'SIMLIKLARNING AHAMIYATI

**RUZMATOVA ZAYNABJON YULDASHEVNA
SHAMURATOVA SEVARA BEKBERGANOVNA**

UrDu Akademik litseyi
Biologiya fani oqituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Qizil kitobga kiritilgan hayvon va o'simliklarning ahamiyati, ularning yo'qolishiga sabab bo'luvchi omillar hamda ularni saqlash va muhofaza qilish bo'yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar yoritiladi. Shuningdek, tabiiy ekotizim muvozanatini saqlashda ushbu noyob turlarning o'rni va zamonaviy texnologiyalar yordamida ularni muhofaza qilish imkoniyatlari haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: Qizil kitob, muhofaza qilinadigan turlar, yo'qolish xavfi, biologik xilma-xillik, ekotizim muvozanati, ekologik muhofaza

KIRISH

Tabiat – bu hayotning ildizi, insoniyat esa uning shoxlari. Agar ildiz qurisa, daraxt quriydi, agar tabiat yo'qolsa, hayot izdan chiqadi. Qizil kitob – bu nafaqat yo'qolib borayotgan jonivorlar va o'simliklar ro'yxati, balki insoniyatga berilgan ogohlantirish signali. U bizga shuni eslatadiki, bugun yo'qotilgan bir turning o'rni ertaga hech qachon to'ldirilmaydi.

Zamonaviy texnologiyalar rivojlangan davrda tabiatni muhofaza qilish yanada samarali bo'lishi mumkin. Sun'iy intellekt orqali hayvonlarning harakatini kuzatish, ekologik dronlar yordamida o'rmonlarni nazorat qilish, genetik banklar orqali yo'qolib borayotgan turlarni qayta tiklash – bularning barchasi kelajakda biologik xilma-xillikni saqlash imkoniyatini oshiradi.

Lekin texnologiyalar bilan birga odamlarning ekologik ongi ham rivojlanishi kerak. Tabiatni faqat qonunlar bilan emas, balki ong bilan himoya qilish muhim. Har bir inson o'z atrof-muhitiga befarq bo'lmashligi lozim, chunki tabiat bizga emas, biz tabiatga bog'liqmiz.

ASOSIY QISM

Qizil kitob – bu tabiatning “SOS signali”. Unda yo'qolib ketish xavfi ostidagi o'simlik va hayvonlar ro'yxati keltirilgan bo'lib, ularni muhofaza qilish choralari belgilanadi. Bu kitobning asosiy maqsadi – biologik xilma-xillikni saqlash, ekotizimning barqarorligini ta'minlash va kelajak avlodlarga tabiiy muhitni butunligicha yetkazishdir.

Qizil kitob quyidagi jihatlari bilan muhim:

Ekologik muvozanatni saqlash – Turlar yo'qolishi ekotizimning buzilishiga olib keladi. Masalan, yirtqich hayvonlarning kamayishi kemiruvchilarning haddan tashqari ko'payishiga sabab bo'lishi mumkin.

Ilmiy tadqiqotlar uchun muhim ma'lumot manbai – Yo'qolib borayotgan turlarni saqlab qolish bo'yicha chora-tadbirlarni ishlab chiqishda asosiy hujjat hisoblanadi.

Davlat va xalqaro darajada muhofaza qilish loyihalariga yo'l ochadi – Ko'plab mamlakatlarda Qizil kitob asosida maxsus muhofaza hududlari tashkil etiladi.

Tabiatni muhofaza qilish ongini shakllantiradi – Aholining ekologik savodxonligini oshirish va barqaror rivojlanishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Amaliy fikrlar

Ekologik texnologiyalarni joriy qilish – GPS kuzatuv tizimlari yordamida hayvonlarning harakatlanishini kuzatish, dronlar orqali brakonerlikni oldini olish.

Genetik banklar yaratish – Yo'qolish xavfi ostidagi o'simlik va hayvonlarning DNK namunalarini saqlab, kelajakda ularni qayta tiklash imkoniyatini yaratish.

O'simliklarni sun'iy muhitda o'stirish – Kamyob o'simliklarni laboratoriya sharoitida yetishtirib, ularni tabiiy muhitga qaytarish.

Ekoturizmni rivojlantirish – Qizil kitobga kiritilgan hududlarga ilmiy sayohatlar tashkil etish orqali ekologik ongni shakllantirish va mahalliy aholini daromad bilan ta'minlash.

Muhofaza zonalarini kengaytirish – Milliy bog' va qo'riqxonalar sonini ko'paytirish orqali yo'qolib borayotgan turlarga tabiiy muhit yaratish.

Yo'qolib borayotgan o'simlik va hayvonlarning tahlili (jadval shaklida)

Turi	Nomi	Asosiy xavf omillari	Yo'qolib borish sababi	Himoya choralari
Hayvon	Amudaryo toshbaqasi	Brakonerlik, yashash muhitining buzilishi	Suv havzalarining qurib borishi	Suv havzalarini muhofaza qilish, noqonuniy ovni cheklash
Hayvon	Markaziy Osiyo qor barsi	Ovchilik, yashash joylarining torayishi	Iqlim o'zgarishi va brakonerlik	Maxsus qo'riqxona tashkil etish, sun'iy kuzatuv o'rnatish
O'simlik	Sirdaryo lola guli	Noqonuniy terib ketish, qurg'oqchilik	Atrof-muhit o'zgarishi, yerlarning sho'rlanishi	Sun'iy ko'paytirish, bog' va qo'riqxonalar yaratish
O'simlik	Zarafshon archa	O'rmon kesish, iqlim o'zgarishi	Hududlarning sanoatlashuvi	Archa ekiladigan hududlarni

Turi	Nomi	Asosiy xavf omillari	Yo'qolib borish sababi	Himoya choralari
				kengaytirish, kesishga taqiq qo'yish

Bu jadval orqali Qizil kitobda keltirilgan ba'zi hayvon va o'simliklarning yo'qolish jarayoni, muammolari va ularga qarshi kurashish choralarini ko'rish mumkin. Agar bu choralarga befarq qaralsa, kelajakda ko'plab noyob turlar butunlay yo'qolib ketishi mumkin.

Tabiatni asrash nafaqat ekologlarning, balki har bir insonning vazifasidir. Zamonaviy texnologiyalar, ekologik ong va muhofaza choralari orqali Qizil kitobdagi turlarni saqlab qolish mumkin. Eng muhimi, inson tabiat bilan uyg'un yashashni o'rganishi va unga mehr bilan munosabatda bo'lishi kerak.

XULOSA

Tabiat – insoniyatning eng bebaho boyligi. Qizil kitob esa bizga bu boylikni yo'qotmaslik uchun berilgan ogohlantirishdir. Undagi har bir o'simlik va hayvon yo'qolish arafasida turgan tabiat mo'jizasi bo'lib, ularning yo'qolishi butun ekotizimga ta'sir ko'rsatadi.

Zamonaviy texnologiyalar – dronlar, sun'iy intellekt, genetik banklar va ekologik kuzatuv tizimlari – bu yo'qotishlarning oldini olishga yordam berishi mumkin. Ammo faqat texnologiyalar emas, insonning ekologik mas'uliyati ham muhim ahamiyatga ega.

Tabiatni muhofaza qilish qonunlar, ta'qiqlar yoki faqat ekologlarning harakatlari bilan cheklanmasligi kerak. Har bir inson o'z muhitiga mehr bilan qarashi, tabiatga zarar yetkazmasligi, uni saqlash yo'lida hissasini qo'shishi zarur.

Agar biz bugundan boshlab tabiatni asrashga kirishmasak, kelajak avlod faqat kitoblardan bugungi tabiat mo'jizalari haqida o'qib qolishi mumkin. Shuning uchun

Qizil kitobdagi turlarni himoya qilish nafaqat biologlarning, balki butun jamiyatning burchidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Qizil kitobi. – Toshkent: O‘zbekiston milliy entsiklopediyasi, 2019.
2. Mamatqulov S., Xolmatov A. “Ekologiya va atrof-muhit muhofazasi” – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
3. Karimov B. “Biodiversitet va uning muhofazasi” – Toshkent: Universitet, 2020.
4. Ismoilov U. “Tabiatni muhofaza qilish asoslari” – Samarqand: Zarafshon, 2018.